

Κωστής Κοκκινόφτας
Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου
ΦΩΤΗΣ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ*

Ο Φώτης Κόντογλου (Αίβαλί 1895 - Αθήνα 1965) υπήρξε ένας από τους πλέον διακεκριμένους Έλληνες λογοτέχνες και ζωγράφους του 20ού αιώνα. Μεγαλωμένος στο Αίβαλί, κοντά στον ηγούμενο θείο του Στέφανο Κόντογλου, μετέβη σε νεαρή ηλικία στην Αθήνα για σπουδές στη Σχολή Καλών Τεχνών, τις οποίες σύντομα εγκατέλειψε για να εργαστεί στο Παρίσι. Ακολούθως, ασχολήθηκε για κάποιο διάστημα με τη συντήρηση εικόνων στο Βυζαντινό Μουσείο των Αθηνών, τοιχογραφιών στον Μυστρά και έργων τέχνης στο Κοπτικό Μουσείο του Καΐρου. Κυρίως, όμως, εργάστηκε ως αγιογράφος σε ναούς, πρωτοστατώντας στο κίνημα για την αναβίωση της βυζαντινής τέχνης, επιρεάζοντας καθοριστικά την πορεία της αγιογραφίας, σε μια εποχή, που είχε επικρατήσει η αναγεννησιακή τέχνη. Στα δε λογοτεχνικά του επιτεύγματα επικεντρώθηκε στην παρουσίαση ηρωικών μορφών του παρελθόντος, που αντλούν δύναμη από τη χριστιανική τους πίστη για να αντιμετωπίσουν τις δύσκολες συνθήκες ζωής, γεγονός που συνέτεινε, ώστε το έργο του να προσεχθεί από πολύ νωρίς από τους Κύπριους συγγραφείς και κριτικούς, οι οποίοι το παρουσίασαν στο αναγνωστικό κοινό του νησιού¹.

* Ανακοίνωση στο Συνέδριο με τίτλο: «Αρχιεπίσκοπος Κυπριανός - Βασίλης Μιχαηλίδης», που διοργάνωσε η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών στο Μέγαρο της Παλαιάς Αρχιεπισκοπής, την 1η Νοεμβρίου 2014.

1. Για τον Κόντογλου και τους κυριότερους σταθμούς της ζωής του βλ. «Τέσσερα αυτοβιογραφικά σημειώματα», Φιλολογική Πρωτοχρονιά 29 (1972) 314-315· Θανάση Νιάρχου, «Βιοχρονογραφία», Μνήμη Κόντογλου, Εκδόσεις «Αστήρ», Αθήνα 1975, σ. 9-11· «Βιοχρονογραφία του Φώτη Κόντογλου», Μνημονάριον του Φώτη Κόντογλου, Τετράδια Ευθύνης, 23, Αθήνα 1985, σ. 217-218· Βασίλη Καλαμαρά, «Εργογραφία Φώτη Κόντογλου», Διαβάζω 113 (1985) 10-15· Ιωσήφ Βιβιλάκη, «Βιογραφικές παρατηρήσεις για τον Φώτη Κόντογλου», Νέα Εστία 69 / 1640 (1995) 1413-1418· Τώνη Σπητέρη - Αλέξη Ζήρα, «Κόντογλου, Φώτης», Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Εκδοτική Αθηνών, τ. 5ος, Αθήνα 1999, σ. 17-18· Ιωσήφ Βιβιλάκη, «Χρονολόγιο Φώτη Κόντογλου», στον τόμο: Φώτης Κόντογλου, εν εικόνι διαπορευόμενος, Εκδόσεις «Ακρίτας», Αθήνα ²2005, σ. 19-33.

Η πρώτη, από ό,τι έχουμε υπόψη μας, σχετική αναφορά εντοπίζεται στην εφημερίδα «Αλήθεια», τον Μάιο του 1923, και αφορά κριτική για το βιβλίο του «Πέδρο Καζάς», που χαρακτηρίζεται σταθμός στην ελληνική λογοτεχνία². Μερικούς μήνες αργότερα δημοσιεύτηκαν κριτικές για το βιβλίο του «Βασάντα» από τους Μενέλαο Φραγκούδη και Χριστόδουλο Χριστοδουλίδη, στην εφημερίδα «Αλήθεια» και στο περιοδικό «Αβγή», τον Ιούνιο και τον Σεπτέμβριο του 1924, αντιστοίχως. Στη μεν πρώτη από αυτές, ο Φραγκούδης αναφέρεται στην πρωτοτυπία της γραφής του Μικρασιάτη συγγραφέα, η οποία, όπως σημειώνει, τον είχε ήδη καταξιώσει ανάμεσα στους σημαντικούς Έλληνες πεζογράφους³. Στη δε δεύτερη, ο Χριστοδουλίδης αναφέρει ότι ο Κόντογλου αποτελούσε ένα δυναμικό εκπρόσωπο της ελληνικής λογοτεχνίας, που εμφανίζεται με αυτοπεποίθηση και σοβαρότητα, παραμερίζοντας την επικρατούσα τάση μιμητισμού⁴.

Την εποχή αυτή εντοπίζεται και η πρώτη ενασχόληση του Κόντογλου με κυπρολογικό θέμα. Φιλοξενήθηκε στο βραχύβιο περιοδικό «Φιλική Εταιρεία», το οποίο εξέδωσε το 1925 και αφορά στην αναδημοσίευση του διαλεκτικού ποιήματος του Βασίλη Μιχαηλίδη «Η Ανεράδα»⁵. Ο τρόπος απόδοσης, όμως, της κυπριακής διαλέκτου, που ακολούθησε, δεν βρήκε σύμφωνο αρθρογράφο της εφημερίδας «Σάλπιγξ» της Λεμεσού, πιθανότατα τον επιμελητή της φιλολογικής της σελίδας Αιμίλιο Χουρμούζιο, αφού θεώρησε ότι δεν αντιπροσώπευε με ακρίβεια τη φωνητική των λέξεων⁶.

Ο Μιχαηλίδης υπήρξε από τους πλέον αγαπημένους ποιητές του Κόντογλου και αφιέρωσε σε αυτόν δύο τουλάχιστον κείμενά του, που δημοσιεύτηκαν στην

2. Γιάν. Χ. Κατ., «Φ. Κόντογλου: Pedro Kazas», Αλήθεια, 18.5.1923.

3. [Μενέλαου Φραγκούδη], «Φ. Κόντογλου: Βασάντα», Αλήθεια, 6.6.1924.

4. Χρ[ιστόδουλου] Χριστ[οδουλίδη], «Βιβλιοκρισία. Φ. Κόντογλου: Βασάντα. (Εκδότης Γανιάρης, Αθήνα) 1924», Αβγή 1/6 (1924) 140-141.

5. Βασίλη Μιχαηλίδη (Κυπριώτη), «Η Ανεράδα», Φιλική Εταιρεία 1 (1925) 8-9. Για το περιοδικό αυτό βλ. Λάμπρου Βαρελά - Αγγελικής Λούδη, «Φιλική Εταιρεία», στον τόμο: Λουκίας Δρούλια - Γιούλας Κουτσοπανάγου (επιμ.), Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, τ. Δ', Αθήνα 2008, σ. 250.

6. «Στη “Φιλική Εταιρεία” του Φ. Κόντογλου αναδημοσιεύεται από τη γνωστή συλλογή των Ποιημάτων του Βασίλη το αριστούργημά του “Η Ανεράδα”, με πολλά λάθη δυστυχώς στη γραφή των Κυπριώτικων λέξεων». Βλ. Σάλπιγξ, 6.3.1925.

αθηναϊκή εφημερίδα «Ελευθερία», το 1954 και το 1955, με τίτλο: «Ο ποιητής της Κύπρου» και υπότιτλο: «Ο Βασίλης Μιχαηλίδης και το έργο του», και «Ο Κύπριος Βάρδος της Ελευθερίας» και υπότιτλο: «Τα τραγούδια του Βασίλη Μιχαηλίδη», αντιστοίχως. Στο πρώτο παρουσιάζει αρχικά τη ζωή του ποιητή και αναφέρει ότι «είναι ο πιο σπουδαίος, ο πιο αληθινός έλληνας ποιητής στα δικά μας χρόνια» και πως «τα τραγούδια του είναι ισάξια με τα αληθινά αθάνατα λαϊκά τραγούδια μας». Στη συνέχεια παραθέτει σχεδόν ολόκληρη την «Ανεράδα», σημειώνοντας ότι «ποίημα σαν αυτό δεν γράφτηκε από Νεοέλληνα ποιητή». Ακολουθώντας δημοσιεύει εκτενή αποσπάσματα από την 9η Ιουλίου με εμβόλιμα σχόλια, ώστε να διευκολύνεται ο αναγνώστης στην κατανόηση του ποιήματος. Τονίζει δε, ότι πρόκειται για ένα μοναδικό αριστούργημα, που τοποθετείται δίπλα από τα άλλα σπουδαία έργα της νεοελληνικής λογοτεχνίας, όπως την Ερωφίλη, τον Ερωτόκριτο, τη Θυσία του Αβραάμ και τα Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη⁷.

Στο δεύτερο άρθρο του για τον Μιχαηλίδη, ο Κόντογλου αναφέρεται και πάλιν στην 9η Ιουλίου, που την αξιολογεί ως το σημαντικότερο έργο του Κύπριου ποιητή και παραθέτει με σχόλια ορισμένα αποσπάσματα από αυτή με ιδιαίτερη αναφορά στους στίχους: «Η Ρωμιοσύνη έν' φυλή συνότζαιρη του κόσμου, / κανένας δεν ευρέθηκε για να την ι - ξηλείψει, / κανένας γιατί σσιέπει την που τα 'ψη ο Θεός μου. / Η Ρωμιοσύνη εννά χαθεί όντας ο κόσμος λείψει». Τους στίχους αυτούς ο Μικρασιάτης συγγραφέας θεωρούσε μοναδικούς για την ελληνική ποίηση και εμβληματικούς για την πνευματική ταυτότητα των Νεοελλήνων. Στο ίδιο κείμενο αναφέρεται επίσης και στο ποίημα του Μιχαηλίδη: «Η Κύπρος προς τους λέγοντας ότι δεν είναι ελληνική», παραθέτοντας τους πρώτους στίχους, όπου η Κύπρος παρακαλεί για δικαίωση την καινούργια αφέντρα, Μεγάλη Βρετανία, που την ακούει με αδιαφορία⁸.

7. Φώτη Κόντογλου, «Ο ποιητής της Κύπρου. (Ο Βασίλης Μιχαηλίδης και το έργο του)», Ελευθερία (Αθηνών), 10.10.1954.

8. Φώτη Κόντογλου, «Ο Κύπριος βάρδος της ελευθερίας. Τα τραγούδια του Βασίλη Μιχαηλίδη», Ελευθερία (Αθηνών), 28.10.1955. Για το πώς ο Κόντογλου προσέγγισε την ποίηση του Μιχαηλίδη στα ανωτέρω δύο άρθρα του βλ. επίσης: Αλέξανδρου Μπαζούκη, «Ένας νέος "Εθνικός Βάρδος": Όψεις της προβολής και της πρόσληψης του Βασίλη Μιχαηλίδη και του έργου του σε ελλαδικά έντυπα τη δεκαετία του 1950», στον τόμο: Κέντρου Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου (έκδ.), Βασίλης

Η εκτίμηση, που ο Κόντογλου είχε για την ποίηση του Μιχαηλίδη, φαίνεται και από το προσωνύμιο «καινούργιος Πίνδαρος», το οποίο του απέδιδε⁹, καθώς και από τη χρησιμοποίηση σε έργα του τού γνωστού τετράστιχου: «Η Ρωμιοσύνη έν' φυλή κλπ». Σημειώνει δε, ότι προερχόταν από ένα εξαιρετικό ποίημα, που κανένας, κατά την άποψή του, μεγάλος ποιητής δεν είχε καταφέρει μέχρι τότε να διατυπώσει για τον λαό του με τόση δύναμη λόγου¹⁰. Ακόμη, σε κείμενο με τίτλο: «Το ύφος και το θέμα. Η τέχνη της απλότητας», το οποίο έγραψε την ίδια εποχή και περιελήφθη σε τόμο με άρθρα του, που πρωτοκυκλοφόρησε το 1985, ο Κόντογλου προβάλλει το έργο του Μιχαηλίδη δημοσιεύοντας αποσπάσματα από την 9η Ιουλίου, ως πρότυπο για «το αληθινό γράψιμο», όπως σημειώνει, «το ανεπιτήδευτο, αυτό που με λιτότητα και δύναμη, χωρίς φτιασιδία και μεγαλοστομίες, μιλάει απευθείας στην καρδιά του αναγνώστη»¹¹.

Εκτός από τα δύο προαναφερθέντα κείμενα, ο Κόντογλου ασχολήθηκε και σε άλλα τρία, τουλάχιστον, δημοσιεύματά του στην εφημερίδα των Αθηνών «Ελευθερία» με κυπρολογικού ενδιαφέροντος θέματα. Ίσως δε και άλλα κείμενά του, με πιθανές αναφορές στον έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη, να υπάρχουν αθησαύριστα τόσο στην ίδια εφημερίδα, όσο και στο «Ελεύθερον Βήμα», με το οποίο συνεργαζόταν προπολεμικά, καθώς και στα διάφορα περιοδικά, στα οποία έγραφε κατά καιρούς. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουμε από το γεγονός ότι, παρά τις κατά καιρούς εκδόσεις συλλογικών τόμων με έργα του, δύο από τα

Μιχαηλίδης: 95 χρόνια από τον θάνατό του. Πρακτικά Ημερίδας, Λευκωσία, 12 Δεκεμβρίου 2012, Λευκωσία 2015, σ. 145-152.

9. Όπως για παράδειγμα στο βιβλίο: Έργα. Το Αϊβαλί, η πατρίδα μου, τ. Α΄, Αθήνα 1962, σ. 331, και στο άρθρο: «Μάρτυρες και Τροπαιοφόροι. Παλαιοί και νέοι ήρωες της Κύπρου», Ελευθερία (Αθηνών), 20.5.1956 [= Χρήστου Χρηστίδη (επιμ.), Κυπριακοί Αντικατοπτρισμοί. Αθήνα 1955-1959. 100 κείμενα Ελλήνων διανοουμένων για τον αγώνα της Κύπρου, Ίδρυμα «Πολύκαρπος Γιωρκάτζης», Αθήνα 2010, σ. 61].

10. Ενδεικτικά βλ. Φώτη Κόντογλου, Έργα. Το Αϊβαλί, η πατρίδα μου, ό.π., τ. Α΄, σ. 331· Έργα. Η πονεμένη Ρωμιοσύνη, τ. Γ΄, Αθήνα 1963, σ. 7, 269· Ευλογημένο Καταφύγιο, Αθήνα ³1990 (α΄ έκδοση 1985), σ. 146· «Μάρτυρες και Τροπαιοφόροι», ό.π. [= Χρ. Χρηστίδη, Κυπριακοί Αντικατοπτρισμοί, ό.π., σ. 64].

11. Φ. Κόντογλου, Ευλογημένο Καταφύγιο, ό.π., σ. 40-46.

κείμενα αυτά εντοπίστηκαν μόλις πρόσφατα, οπότε και περιελήφθησαν σε βιβλίο αφιερωμένο στον απελευθερωτικό Αγώνα του 1955-59.

Το πρώτο από τα τρία ανωτέρω κείμενα του Κόντογλου, που έχει τον τίτλο «Η Κύπρος και η παράδοσή της», χρονολογείται στα 1951 και σε αυτό, παρά το γεγονός ότι ο Μικρασιάτης συγγραφέας δεν επισκέφθηκε ποτέ το νησί, δείχνει να είναι αρκετά ενήμερος για πολλές πτυχές του πνευματικού του βίου και καλεί τους Κυπρίους της εποχής να παραμείνουν πιστοί στις παραδόσεις τους. Ακόμη επαινεί με θερμά σχόλια τον Πρωτοψάλτη της Αρχιεπισκοπής Κύπρου Θεόδουλο Καλλίνικο, ο οποίος εξέδωσε, το 1951, σε τόμο κυπριακά δημοτικά τραγούδια με τίτλο «Κυπριακή Λαϊκή Μούσα», σημειώνοντας ότι ήταν παρόμοια με αυτά του Βασίλη Μιχαηλίδη, εκφράζοντας για άλλη μια φορά τον θαυμασμό του για τον ποιητή¹².

Στον Μιχαηλίδη αναφέρεται και στο δεύτερο κείμενό του, που έχει τον τίτλο «Μάρτυρες Τροπαιοφόροι» και πρωτοδημοσιεύτηκε στις 20 Μαΐου 1956. Σε αυτό συγκρίνει το μαρτύριο και τον αγώνα των απαγχονισθέντων από τους Άγγλους ηρώων της ΕΟΚΑ Μιχαλάκη Καραολή και Ανδρέα Δημητρίου, και του επικεφαλής των Κυπρίων και εξόριστου στις Σεύχέλλες Αρχιεπισκόπου Κύπρου (1950-1977) Μακαρίου Γ', με το αντίστοιχο του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού (†1821), χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από το επικό ποίημα του Μιχαηλίδη «Η ενάτη Ιουλίου 1821». Ολοκληρώνει δε το κείμενό του με τους γνωστούς στοίχους: «Η Ρωμηοσύνη εν φυλή συνώκαιρη του κόσμου κλπ»¹³.

Ας σημειωθεί ότι το τρίτο από τα προαναφερθέντα κυπρολογικά κείμενα του Κόντογλου αφορά στον αγώνα της ΕΟΚΑ και στον αρχηγό της Γεώργιο Γρίβα - Διγενή. Είναι δε το μόνο από τα αυτά, που δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε αναφορά στο έργο του Κύπριου ποιητή¹⁴.

12. Φώτη Κόντογλου, «Η Κύπρος και η παράδοσή της», Ελευθερία (Αθηνών), 7.10.1951 [= Έργα. Η πονεμένη Ρωμηοσύνη, ό.π., τ. Γ', σ. 320-324].

13. Φ. Κόντογλου, «Μάρτυρες και Τροπαιοφόροι», ό.π. [= Χρ. Χρηστίδη, Κυπριακοί Αντικατοπτρισμοί, ό.π., σ. 61-64].

14. Φώτη Κόντογλου, «Διγενής και Αγησίλαος. Μικροί το δέμας αλλά μαχηταί», Ελευθερία (Αθηνών), 29.3.1959 [= Χρ. Χρηστίδη, Κυπριακοί Αντικατοπτρισμοί, ό.π., σ. 257-259].

Το ενδιαφέρον του Κόντογλου για την εθνική και πνευματική ζωή του νησιού φαίνεται επίσης από τη συμπερίληψη κυπρολογικών θεμάτων στο περιοδικό «Κιβωτός», το οποίο εξέδωσε με τον θεολόγο Βασίλη Μουστάκη, μεταξύ των ετών 1952 και 1953¹⁵. Σε αυτό συνεργάστηκε ο νεαρός φοιτητής της φιλολογίας και μετέπειτα εκπαιδευτικός και σπουδαίος ποιητής Θεοδόσης Νικολάου (1930-2004), ο οποίος συνδέθηκε με στενούς πνευματικούς δεσμούς με τον Κόντογλου. Σύμφωνα με τον ποιητή Νίκο Καρούζο, «ο Κόντογλου αγαπούσε ιδιαίτερα τον Νικολάου, τον λάτρη του Παπαδιαμάντη με το ανατολίτικο παρουσιαστικό»¹⁶, γι' αυτό και τον καλούσε συχνά στο σπίτι του, όπως μαρτυρεί ο καθηγητής της φιλοσοφίας Κωνσταντίνος Καβαρνός¹⁷. Ακόμη, παρόμοια μαρτυρία δίνεται και σε ποίημα του Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομου Μουστάκα, ο οποίος αναφέρεται σε γεύμα, που παρέθεσε ο Κόντογλου, όπου παρευρέθηκαν και τρεις Ουγγανδέζοι Ορθόδοξοι¹⁸. Δυστυχώς κείμενο του Νικολάου για τον Κόντογλου, όπου ενδεχομένως γινόταν αναφορά και στην εκτίμηση του τελευταίου για το έργο του Μιχαηλίδη, χάθηκε κατά την τουρκική εισβολή του 1974, αφού έμεινε στο σπίτι του στην κατεχόμενη σήμερα πόλη της Αμμοχώστου¹⁹.

Όπως μαρτυρεί ο Νικολάου στο κείμενό του «Βασίλης Μιχαηλίδης και Φώτης Κόντογλου», που δημοσίευσε στο περιοδικό «Υλαντρον» και το οποίο αποτέλεσε

15. Για το περιοδικό αυτό βλ. Βασίλη Μουστάκη, *Η καρδιά μου γυμνή*, Αθήνα 1990, σ. 140-145· Κωνσταντίνου Μπελέζου, «Κιβωτός», στον τόμο: Λ. Δρούλια - Γ. Κουτσοπανάγου (επιμ.), *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου*, ό.π., τ. Β', σ. 559-560.

16. Λευτέρη Παπαλεοντίου (επιμ.), *Θεοδόσης Νικολάου. Φιλολογικά και Κριτικά Κείμενα*, Αθήνα 2008, σ. 550.

17. Κωνσταντίνου Καβαρνούς, *Συναντήσεις με τον Κόντογλου*, Αθήνα 1985, σ. 49-51.

18. Αρχιμ. Χρυσόστομου Μουστάκα, *Σχολείον Χριστού*, Αθήνα 1965, σ. 109-110. Το ποίημα αναδημοσίευσε ο Ιωάννης Χατζηφώτης, *Φώτης Κόντογλου. Βιογραφία*, Αθήνα 1995, σ. 98-100.

19. «Η τουρκική εισβολή μού το έσβησε μαζί με πολλά άλλα χαρτιά, που τώρα τα φυλλομετράει ο άνεμος, καθώς μπαίνει από τα σχισμένα παράθυρα και την πεσμένη οροφή του σπιτιού μας». Βλ. Θεοδόση Νικολάου, *Εικόνες*, Λευκωσία 1988, σ. 45.

τη βάση για τη συγγραφή της ανά χείρας εργασίας, στη βιβλιοθήκη του Κόντογλου υπήρχε η έκδοση των ποιημάτων του Κύπριου ποιητή, του έτους 1911, όπου στην πρώτη σελίδα ήταν σημειωμένο το όνομα «Μήλιος», προσφορά προφανώς του Κύπριου λόγιου και αρχισυντάκτη της εφημερίδας «Καθημερινή» Αιμίλιου Χουρμούζιου. Σχολιάζει δε το γεγονός, ότι ο Κόντογλου κατάφερε να προσπελάσει την όποια δυσκολία του προκαλούσε η κυπριακή διάλεκτος και να σταθεί με θαυμασμό μπροστά στο ποιητικό μέγεθος και στο έργο του Μιχαηλίδη²⁰. Ας σημειωθεί ότι ο Νικολάου συνεργάστηκε, χρησιμοποιώντας το προσωνύμιο «Κύπριος», με την «Κιβωτό», όταν αυτή διευθυνόταν από τους Κόντογλου και Μουστάκη, με επτά συνολικά κείμενα, και με ένα αργότερα, όταν πια ο Κόντογλου έπαψε να έχει την ευθύνη της έκδοσής της. Το πρώτο, που δημοσιεύτηκε το 1952, αφορά στο ποίημα του Βασίλη Μιχαηλίδη «Η 9η Ιουλίου 1821», και ίσως να γράφτηκε ύστερα από παρότρυνση του Κόντογλου²¹.

Μια άλλη πτυχή των σχέσεων του Κόντογλου με την Κύπρο σχετίζεται με τις δημοσιεύσεις ή αναδημοσιεύσεις έργων του σε κυπριακά έντυπα. Ανάμεσά τους περιλαμβάνεται και το προαναφερθέν κείμενο με τίτλο: «Ο ποιητής της Κύπρου. Ο Βασίλης Μιχαηλίδης και το έργο του», που παρουσιάστηκε στο κυπριακό αναγνωστικό κοινό μέσα από τις στήλες της εφημερίδας της Λευκωσίας «Ελευθερία», το 1954²². Την ίδια εποχή αναφορά στο συγγραφικό έργο του Κόντογλου έγινε σε αρκετά κυπριακά έντυπα από Κυπρίους, που θεωρούσαν πρωτοποριακή τη γραφή του και ότι «είχε δώσει στην ελληνική λογοτεχνία μια

20. Θεοδόση Νικολάου, «Βασίλης Μιχαηλίδης και Φώτης Κόντογλου», 'Υλαντρον 1 (2001) 73-83 [= Λ. Παπαλεοντίου (επιμ.), Θεοδόσης Νικολάου, ό.π., σ. 358-371].

21. Για τα επτά πρώτα κείμενα του Θεοδόση Νικολάου βλ. Κιβωτός 3 (1952) 105-107, 4 (1952) 152-155, 9 (1952) 349-350, 376, 12 (1952) 473-474, 16 (1953) 124-129, 16 (1953) 160, 17-18 (1953) 214-216. Το δε όγδοο δημοσιεύτηκε αργότερα, στο τχ. 35 (1954).

22. Φώτη Κόντογλου, «Ο ποιητής της Κύπρου. (Ο Βασίλης Μιχαηλίδης και το έργο του)», Ελευθερία (Λευκωσίας), 13.10.1954, 20.10.1954. Το κείμενο αυτό καταγράφηκε από τους Φοίβο Σταυρίδη - Λευτέρη Παπαλεοντίου - Σάββα Παύλου (επιμ.), Βιβλιογραφία Κυπριακής Λογοτεχνίας (Από τον Μαχαιρά έως τις μέρες μας), Λευκωσία 2001, σ. 262.

νότα καθαρά δωρικού ρυθμού», όπως ο Κώστας Προυσής και άλλοι²³. Αλλά και αργότερα, ύστερα από τον θάνατό του, γράφτηκαν για τον Κόντογλου και το συγγραφικό του έργο πολλά κείμενα, όπου τονιζόταν και το μεγάλο ενδιαφέρον του για το έργο του Βασίλη Μιχαηλίδη²⁴. Ακόμη, σε έντυπα του νησιού αναδημοσιεύτηκαν κείμενά του - καταμετρήθηκαν πέραν των είκοσι²⁵ -, όχι όμως και αυτά για τον Μιχαηλίδη, ίσως γιατί δεν επισημάνθηκαν από τους επιμελητές των σχετικών εκδόσεων, αφού δεν έχουν περιληφθεί στους μέχρι σήμερα εκδοθέντες συλλογικούς τόμους με το έργο του.

Οι συχνές αυτές αναδημοσιεύσεις, όπως και τα πολλά κείμενα Κυπρίων για το έργο του Κόντογλου, καταδεικνύουν σε τελική ανάλυση και τη σημαντική επίδρασή του στην πνευματική ζωή του νησιού, όπου θεωρείται ως ο πλέον αντιπροσωπευτικός συνεχιστής των πνευματικών του προδρόμων Κοσμά Αιτωλού, Ιωάννη Μακρυγιάννη, Διονύσιου Σολωμού και Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, θα προσθέταμε και Βασίλη Μιχαηλίδη, όπως καταδεικνύει η μεγάλη αγάπη, με την οποία περιέβαλλε το έργο του Κύπριου ποιητή.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Η Δέλτος», τχ 1 (Λευκωσία 2017), σ. 39-44.

23. Κώστα Προυσή, «Φώτη Κόντογλου: Φημισμένοι άντρες και λησμονημένοι. Βιβλίο ιστορικό, Αθήναι 1942, σ. 135», Κυπριακά Γράμματα 11 / (135-136) (1946) 195. Του ιδίου, «Φώτη Κόντογλου: Οι αρχαίοι άνθρωποι της Ανατολής, Αθήναι 1945, σ. 63», Κυπριακά Γράμματα 10 / (129-139) (1946) 298-300.

24. Για τους συγγραφείς αυτούς και τους τίτλους των σχετικών μελετών τους βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Φώτης Κόντογλου και Κύπρος», στον τόμο: Συνδέσμου Μικρασιατών Κύπρου (έκδ.), Μικρασία - Κύπρος: Κοιτίδες Πολιτισμού, Λευκωσία 2015, σ. 166-167.

25. Κ. Κοκκινόφτα, «Φώτης Κόντογλου και Κύπρος», ό.π., σ. 167-168.